తల్లిలేని పిల్ల

మన ఆస్తిపాస్తులు గురించీ, ఆచార వ్యవహారాలను గురించి ఉన్నంత స్పష్టమైన అభిప్రాయాలు మన సంస్కారం గురించీ నాగరికతను గురించీ సంఘానికుండవు. ఫలాని శివయ్యగారికి పదెకరాల ఆస్తి ఉందనీ, చిన్న డాబా ఉందనీ కో-ఆపరేటివ్ బాంకులో ఎకౌంటెంటు ఉద్యోగం ఉందనీ, హాయిగానే వెళ్ళిపోతున్నదనీ, ఆయన ఒకరి కపకారం చేసేవాడూ, ఒకరి వ్యవహారాల్లో జోక్యం కలిగించుకునే వాడు కాదనీ ఊళ్ళో ఎవరినడిగినా చెబుతారు. అదే విధంగా శివయ్యగారి చదువు సంధ్యల్ని గురించి కూడా ఆయన 1910 లో పాసయిన ఆఖరు మెట్రీక్యులేటనీ, తరవాతా ఎకౌంటెన్సీ పరీక్షలు పాసయినాడనీ, చాటుపద్య మణిమంజరిలో పద్యాలన్నీ కంఠతావచ్చుననీ ఎరిగినవాళ్ళు చెబుతారు. కాని శివయ్య ఏపాటి సంస్కారం కలవాడని అడిగితే ఆ ప్రశ్న ఒకరర్థం చేసుకున్నట్టు ఒకరర్థం చేసుకోరు. దానికి ఒకరు సమాధానం ఇచ్చినట్టు ఒకరివ్వరు. ఎవరిమటుకు వారు తమ సంస్కారం అత్యుత్తమమైనదని భావించి అంతకంటె తక్కువ సంస్కారం ఉన్నవారినీ ఎక్కువ సంస్కారం ఉన్నవారినీ కూడా విమర్శిస్తారు. తమకన్న తక్కువ సంస్కారం ఉన్నవారినైనా క్షమిస్తారుగాని ఎక్కువ ఉన్నవారిని బొత్తిగా క్షమించరు.

నిజం చూస్తే, ఇందులో న్యాయం ఉంది. మనకుండే ఆస్తిలాగా, మనం చదువుకున్న చదువులాగా మన సంస్కారం ఒక నియమిత పరిణామం కలదికాదు. మనకన్న మరొకరికి ఎక్కువ సంస్కారం వుందని గ్రహించటంలో మన సంస్కారం కూడా పెరుగుతుంది. అట్లాగే మనకన్న తక్కువ సంస్కారంగల వాళ్ళను సహించటం మొదలు పెట్టగానే మన సంస్కారం తగ్గిపోవటం మొదలు పెడుతుంది. అందుకని మన సంస్కారం ఆత్మ సంతృప్తి, తక్కువ వాళ్ళమీద నిరసనా, ఎక్కువవాళ్ళ మీద అసూయా అనే మూడు కాళ్ళమీద స్థాయీభావం సంపాదించుకోగలుగుతుంది. సాంఘిక చైతన్యం విశేషం గల సమాజంలో-స్నోలూ, పౌడర్లూ, సిగిరెట్లూ ప్రచారమైనంత విరివిగా సాహిత్యమూ, శాస్త్ర విజ్ఞానమూ ప్రచారమయ్యే సమాజంలో- మనుష్యుల సంస్కారం ఇంత సులువుగా స్థాయీభావం పొందలేదు. కాని శివయ్య సమాజం అటువంటిది కాదు. మనమూ అందులో వాళ్ళమే గనక ఈ విషయం జాస్తిగా వితర్కించ నవసరంలేదు.

శివయ్య సంస్కారాన్ని కొలిచి చూడటానిక్కూడా మనకట్టే అవకాశాలు లేవు. సంస్కారమంటే ఆనందాన్ని సాధించి అనుభవించే శక్తి. జంతువులు సుఖ

సంప్రాప్తికోసమే పాటుపడగలవు. మానవుడు కొంతవరకు కష్టసుఖాలకు కూడా అతీతుడై ఉంటూ ఆనందంకోసం పాటుపడగలడు. శివయ్య ఈ లెక్క ప్రకారం సంస్కారే నంటాం. ఆ మాటంటే కొందరు, "శివయ్యకేం ? ఇల్లుంది. ఇంత ఆస్తి ఉంది. చక్కగా ఉద్యోగం వుంది. రోజల్లా శరీరం హూనం చేసుకుంటేగాని కడుపు కింత కూడే రాని దౌర్భాగ్యులకు సంస్కారం లభ్యం కాదేమోగాని, శివయ్యకేం తీపరమా ?" అంటారు. అయితేనేం శివయ్యపాటి ఉపాధి గలిగిన తల్లిదండ్రులంతా శివయ్య మాదిరిగా పిల్లలద్వారా ఆనందం అనుభవించగలుగుతున్నారా ? దానికెవరూ కాదనలేరు. కాని ఆస్తిపాస్తుల్ని నిలబెట్టుకోవటం కన్న కూడా సంస్కారాన్ని నిల బెట్టుకోవటం చాలా కష్టం. ఎంతో విజ్ఞానమూ, వివేకమూ ఉంటేనేగాని అది సాధ్యం కాదు.

శివయ్యకు ఒక మగపిల్లవాడూ, ఒక ఆడపిల్లానూ. ఇద్దరి మధ్యా మరో ఇద్దరు పుట్టి పోయినారు. ఇంతకంటె ఆయన కష్టాలెరుగడు. పిల్లలు అసలే కష్టాలు ఎరగరు. తల్లిదండ్రుల స్వార్థబుద్ధీ, అసహనమూ కారణముగా సామాన్యంగా పిల్లల జీవితం దుఃఖభాజన మవుతూంటుంది. శివయ్యగాని, ఆయన భార్యగాని అటువంటి స్వార్థమూ, అసహనమూ ఎన్నడూ ప్రకటించలేదు. సహజంగా ఆనందంతో కూడు కుని వుండే పిల్లల జీవితం పెద్దవాళ్ళ నుంచి అంతులేని త్యాగం కోరదు. తమ ఇద్దరి పిల్లల సుఖంకోసమూ శివయ్యా, ఆయన భార్య కూడా అవసరమైన త్యాగాలు సంతోషపూర్వకంగా చేసి అందులో ఆనందం చూడగలిగారు. మానవయత్నం విలువ తెలిసినవాళ్ళు, "అటువంటి పిల్లలుండటం ఆ తల్లిదండ్రుల అదృష్టం - జాన కమ్మ ఏ జన్మానో మంచిపళ్ళ దానం చేసుకుంది" అన్నారు. మరికొందరు, పిల్లల్లోనే విశ్వాసం లేనివాళ్ళు, "చూడు. ఆ శివయ్య పిల్లలెందునా కాకుండా పోతారు. వాళ్ళకి భయమూ, భక్తి లేదు. వాళ్ళ కేదనాలో ఏదనకూడదో కూడా తెలీదు. ఇప్పణ్ణించీ ఈ విధంగా పెంచితే వీళ్ళు పెరిగి పెద్దవాళ్ళయి పెద్దలమాట వింటారా? మొక్కయి వొంగకపోతే మానయి వొంగుతుందా ?" అన్నారు. వీళ్ళకి పిల్లల్ని గురించి ఉండే విశ్వాసాలకక్కూడా పరస్పర సమన్వయం వుండదు. పధ్నాలుగేళ్ళ నరుసుకూ, ఆరేళ్ళ చిట్టికీ యిప్పుడే తొంభయ్యేళ్ళ వాళ్ళకుండే వివేకం లేదని ఒక వంక తప్పు పడుతూ మరోవంక వీళ్ళకు తొంభయ్యేళ్ళొచ్చినాక నూరేళ్ళవాళ్ళ చెప్పుచేతుల్లో ఉండరేమో అని ఈ విమర్శకుల బెంగ !

* * *

జానకమ్మగారి ఆకస్మిక మరణంతో శివయ్య కొంపలో పిడుగుపడింది. పది మంది గల కుటుంబంలో గాని అరాజకంగా ఉండే కుటుంబంలో గాని ఒక మనిషి చావు చెప్పుకోదగ్గ మార్పు కలిగించకపోవచ్చు. కాని శివయ్య కుటుంబానికి పెద్ద దెబ్బగా పరిణమించింది. పోయిన జానకమ్మ పోగా మిగిలిన ముగ్గురూ ఒకరి కొకరు మరింత గట్టిగా అంటుకుపోయినట్టయింది. ముఖ్యంగా పిల్లలిద్దరికీ తల్లి

స్థానం కూడా తండ్రే ఆక్రమించిన వాడయినాడు. వాళ్ళ జీవితంలో ఆయన విలువ రెట్టింపయింది.

శివయ్యగారికి ఆప్తకుటుంబాలు అయిదారున్నై. ఆయన్ను పరామర్శించి పోవటాని కందరూ వచ్చారు. అందరూ అనేక రకాలుగా కర్తవ్యబోధ చేశారు. కొందరు పిల్లలిద్దర్నీ కొంతకాలం తమ యిళ్ళలో పెంచుకుంటామన్నారు. కనీసం చిట్టినన్నా తమ వెంట పంపమన్నారు. చాలామంది శివయ్యను మళ్ళీ వెంటనే, పిల్లలకోసమైనా పెళ్ళాడమన్నారు. ఆడదిక్కు లేని కొంపలో పిల్లల అచ్చట్లూ, ముచ్చట్లూ ఏముంటై? మరెవ్వరైనా తల్లి కాదుగదా? మళ్ళీ పెళ్ళి చేసుకుంటే అమ్మ అని చెప్పుకోటానికైనా వుంటుంది.

ఈ సలహాలన్నిటికీ శివయ్య పెడచెవి పెట్టాడు. పిల్లలు తన దగ్గిర వుండ వలసిందే తప్పదు. గారాబంగా పెరిగిన పిల్లల్ని మరొకరికి వప్పజెప్పటం చాలా తెలివితక్కువ. ఇక రెండో పెళ్ళి చేసుకోవటం మాటకొస్తే అంతగా తప్పనిసరి అయినప్పుడు చూసుకోవచ్చు.

బంధువులంతా వెళ్ళిపోయిన తర్వాత శివయ్య తానే వంటచేసి పిల్లలిద్దరికి ఇంత పెట్టి తాను తిని, బాంకుకు వెళ్ళి, మళ్ళీ సాయంకాలం ఇంటికి తిరిగివచ్చే వాడు. పగలల్లా పిల్లలిద్దరూ బిక్కు బిక్కుమంటూ ఇంటిదగ్గర ఉంటే ఆయన ఆలోచనలన్నీ ఇక్కడే ఉండేవి. అదీగాక, ఇట్లా ఎంతకాలం సాగుతుందీ? వేసవి శలవులు గనక సరిపోయింది. మరో రెండు వారాల్లో నరుసు బడి తెరుస్తారు. వాడు బడికివెళ్ళితే చిట్టి ఒంటరిదైపోతుంది. అన్నట్టు చిట్టిని కూడా బళ్ళో వెయ్యాలి చిట్టికి ఉదయంపూట బడి అవుతుంది. పదిగంటలకుకాని తిరిగిరాదు. ఈలోపల తను ఆఫీసుకు బయల్దేరాలి. అందుచేత ఇంట్లో ఇంకో దిక్కు తప్పదు. శివయ్య బంధువుల్లో విడిగా ఉన్న ముసలమ్మలుగాని విధవరాళ్ళుగాని ఎవరూలేరు. ఉన్న ఒకరిద్దర్నీ అడగటం ఇష్టంలేదు. అందుకని ఆయన ఇల్లు అంటిపెట్టుకునే వంటా విడకోసం ప్రయత్నం చేసి కుదిర్చాడు.

ఈ వంటావిడ యాభై ఏళ్ళ వితంతువు. తిండిపెట్టి ఇరవై రూపాయలిస్తే ఇంటోనే ఉండి కాచి పొయ్యటానికి ఒప్పుకుంది. ఆవిడ అడుగుపెట్టిన క్షణంలోనే చిట్టికీ ఆవిడకూ స్నేహమయింది. అన్నాల దగ్గర "అమ్మా! అది వెయ్యి. అమ్మా ఇది వెయ్యి!" అని అడగటం అలవాటు ఛొప్పున చిట్టి ఆవిడ్ని అమ్మా అనటం జరిగింది. అదే ఖాయమైపోయింది. ఆవిడ ఎక్కడా పిల్లల్ని గారాబం చేసినట్టే ఉండేది కాదు. కాని ఇద్దరూ క్షణంలో ఆవిడకు మాలిమైపోయినారు. వంటింటి పెత్తనమంతా పిల్లదే.

వంటావిడ వచ్చి రెండు రోజులైనా కాకమునుపే శివయ్యగారు, తనకు పెద్ద సమస్య ఒకటి తీరిపోయిందనుకున్నాడు. ఆయన ఆవిణ్ణి పరాయి మనిషల్లే

చూడలేదు. మంచిచెడ్డలన్నీ ఆవిడతో చెప్పేసేవాడు. ఆవిడకూడా తనకు వినే అధికారం వున్నట్టే వినేది.

బడి తెరవగానే నరుసు బడికి వెళ్ళసాగాడు. చిట్టికూడా ఆడపిల్లల బడిలో చేరిపోయింది. సాయంకాలం పూట తండ్రీ బిడ్డలు ఒకచోట చేరి కాల క్షేపం చేసేవాళ్ళు. వంటింటో అలికిడి అవుతుంటే అక్కడ పనిచేస్తున్న మనిషి తమ తల్లికాదనే విషయం పిల్లల్నిగాని, తన భార్యకాదనే విషయం అంతగా శివయ్యనుగాని బాధించేదికాదు.

ఇది చక్కని ఏర్పాటు. ఇందులో శివయ్య తెలివితేటలేమీ లేకపోయినా సాధించటానికి అసంభవమైన ఏర్పాటు కాదు. ఈ వెంకమ్మగారు కాకపోతే మరో సుబ్బమ్మగారు దొరికివుండును. ఈ ఏర్పాటుతో శివయ్య తృప్తిపడవల సింది. తను తిరిగి పెళ్ళాడితే తనకు సన్నిహితురాలైన మనిషి ఏర్పడుతుంది గనుక పిల్లలు కూడా మరింత సుఖపడతారని శివయ్య భావించటంలో అర్థంలేదు. వంటమనుషులను మార్చినట్లు భార్యల్ని మార్చే అవకాశంలేదు. వయస్సు మళ్ళిన వంటమనిషి తన పిల్లల్ని ఆదరించినట్టుగా కొత్తగా కాపరానికి వచ్చిన పిల్ల తన సవతిపిల్లల్ని ఆదరించే అవకాశం చాలా తక్కువ.

అయినా శివయ్య తిరిగి పెళ్ళాడటానికి సంకల్పించాడు. కనీసం ఆ సంకల్పం ఇతరులు తనలో కలిగించటానికి ప్రయత్నించినప్పుడు దాన్ని ప్రతిఘటించలేదు. ఆ సంబంధములోనైనా ఆకర్షణ ఏమీలేదు. పిల్ల చూడటానికి సంసారపక్షంలో బాగానే ఉంటుందిగాని రాతకోతలేమీ రావు. చాలా బీద కుటుంబం. మారుమూల పల్లెటూరు. సంస్కారం లేనికొంపలో, మూఢాచారం మధ్య దయాదాక్షిణ్యాలూ, అపేక్షా, అంతఃకరణాలూ లేనిచోట పెరిగింది. బుద్ధెరిగిన నాటినుంచీ ఇంటిచాకిరీ చచ్చేటట్లు చేసింది. ఒక దెబ్బ తగిలినా, కంటినొప్పి వచ్చినా, కాలి నొప్పి వచ్చినా, "అయ్యో, పాపం" అన్నవాళ్ళు లేరు. ఆడపిల్లంటే భారమనీ, పాతకమనీ అనుకునే వాళ్ళు ఆమె చుట్టూ ఉండేవారు. ఆమెను వదిలించుకోవటానికి తాము చేసిన ప్రయ త్నాలు తల్లిదండ్రులు లక్ష్మి దగ్గిర దాచటానికికూడా ప్రయత్నించలేదు.

అటువంటి భార్యను శివయ్య ముందూవెనకా చూసుకోకుండా కట్టుకున్నాడు. నిజానికి తనలో మాత్రం ఆకర్షణ ఏముంది? నడివయస్సువాడూ ఇద్దరుపిల్లల తండ్రీనూ! ఈ లోపాలు కమ్ముకుపోయేటందుకు కొట్టుకుపోయినంత ఆస్తిలేదు. సంస్కారమా? దానికి బజారు ధర ఎంత? శివయ్యే తన సంస్కారానికి విలువ ఇచ్చుకోవడం మరిచాడు. ఇతర్ల కెవరికి జ్ఞాపకం ఉంటుంది?

"ఏమండీ, వెంకమ్మగారూ! నేను మళ్ళా వివాహం ఏర్పాటు చేసుకున్నాను. రేపు ముహూర్తం. మళ్ళీ ఎల్లుండి ఉదయానికి తిరిగి వస్తాను. పిల్లల్ని కాస్త కనిపెట్టి ఉండండి" అని శివయ్య వంటామెతో చాటుగా చెప్పాడు.

"మంచిది.... పిల్లలు మీకోసం అడిగితే ఏం చెప్పమన్నారు?"

"చెప్పండి ! ఇవాళ కాకపోతే రేపైనా తెలిసేదేగా ?"

"మంచిదండి !" అన్నది వెంకమ్మగారు, నిర్లిప్తురాలై తన పనిలో జోర పడుతూ.

పెళ్ళి కవసరమైన చీరలూ అవీ కొనుక్కొని శివయ్య వెళ్ళిపోయినాడు.

* * *

పిల్లలడిగేదాకా వెంకమ్మ ఆగలేదు. సాయంకాలం బడినుంచిరాగానే వాళ్ళతో తండ్రి సంగతి చెప్పేసింది. ఇద్దరూ కొంచెం సేపటివరకూ మాట్లాడలేదు. వాళ్ళ చిన్న తలకాయల్లో ఏమేమి ఊహలు సాగిందీ ఆవిడ ఊహించలేదు. చిట్టి తన కొత్త అమ్మకు ముప్పై అయిదేళ్ళుంటాయని ఊహించుకుంటున్నట్లు ఏ మాత్రం తెలిసినా వెంకమ్మ నిర్ఘాంతరపోయి వుండును. ఒక్క వయస్సు విషయంలోనే కాదు, అన్నివిధాలా యీ కొత్తఅమ్మ పాత అమ్మ మోస్తరుగానే ఉంటుందని చిట్టి ఊహించు కున్నది. వెంకమ్మగారూహించినట్టుగా చిట్టి తన మనస్సులో ఏమీ ఖేదపడలేదు. అనుమానపడలేదుకూడానూ. అయితే చిట్టి తలకాయలో ఊహలు గ్రహించటం ఎవరికీ సాధ్యంకాదు.

నరుసు మటుకు యీ మాటవిని కంగారుపడ్డాడు. పెళ్ళిళ్ళూ, వాటికి సంబం ధించిన నియమాలూ నరుసుకు కొంతవరకు తెలుసును. పెద్దవాళ్ళు చిన్నపిల్లల్ని చేసుకోవటం గురించి అసహ్యపడటం వాడదివరకే నేర్చుకున్నాడు. ఈ న్యాయమైన అసహ్యాన్ని నిష్పక్షపాతంగా తండ్రిమీదికి తిప్పటం వాడికర్థంకాలేదు. తండ్రిమీది అభిమానం యీ అసహ్యాన్ని మార్చుకోవటానికి కూడా వాడు సిద్ధపడ్డాడు. అంత నీచమైన పని అయితే తండ్రి చేస్తాడా ? సవతి తల్లులంతా చెడ్డవాళ్ళే అయితే తండ్రి తమ యిద్దరిని కూడా యీ సవతితల్లి కెందుకు రుద్దుతాడూ ?

పసిపిల్లల్లో సయితం విశ్వాసాలు ప్రబలమైనవి. వాటిని మార్చుకోవటం బాధతోనూ, శ్రమతోనూ కూడుకున్నపని. మనస్ఫూర్తిగా తన విశ్వాసాలను మార్చుకుందామనుకున్న నరుసుకే ఎంతో బాధ కలిగింది. ఒకవేళ తన నమ్మకా లన్ని తప్పే అయినా తండ్రి యీ పెళ్ళిచేసుకుని తనకింత శ్రమ కలిగించకపోతే ఏమనిపించింది. ఇంతేకాక నరుసు మరొక ఆలోచనతో కూడా బాధపడ్డాడు. తన తల్లి చచ్చిపోయినప్పటికీ ఎక్కడో వున్నట్టే వుంది. ఆవిడ కీసంగతి తెలిస్తే ఏమను కుంటుంది ? తన తండ్రి తిరిగి పెళ్ళాడటం గురించి తన తల్లి ఆత్మ ఏమనుకుం టుందో అని నరుసు సిగ్గుపడటం చిత్రమైన సంగతి.

నరుసు కింకో సమస్యకూడా పట్టుకుంది. తనూ చిట్టి ఈ వచ్చే ఆవిణ్ణి ఏమని పిలవాలి ? అవ్వగారినడిగితే చెబుతుందిగాని అడగటానికి నరుసుకి బిడియం వేసింది.

ఈ విషయాన్ని ఇంతటితో పోనివ్వక నరుసు తన రాబోయే తల్లిని గురించి ఊహించుకుంటూ తనకిష్టమైన ఆడవాళ్ళందర్నీ ఊహించుకున్నాడు. తండ్రి పెళ్ళిని

గురించి వాడింత బాధపడినా తన సవతి తల్లి మాటల్లోనూ చేతల్లోనూ తన కిష్టంలేని రకం అవుతుందనే భయం నరుసుకు కలగనేలేదు.

రాత్రి భోజనాలయినాక వెంకమ్మగారు నులకమంచం ఒకటి వాల్చుకుని కూచుంది. చిట్టి ఆవిడపక్కనే జేరింది. నరుసు దగ్గర్లోనే చాప పరుచుకుని లాంతరు పెట్టుకుని చదువుకోటానికి కూర్చున్నాడు గాని వాడి దృష్టి పుస్తకాల మీదికి పోవటం లేదు.

"అమ్మా, అమ్మా ? మా కొత్తమ్మొస్తే మాకు కథలు చెబుతుందా ?" అన్నది చిట్టి.

"కథలుగాదు గడ్డలు చెబుతుంది!" అన్నది వెంకమ్మ ఉద్రేకంతో. "ఇక మీ పాట్లు కుక్కలూ, నక్కలూ పడవు. మీ ఆటలన్నీ నాదగ్గరా, మీ నాన్నగారి దగ్గరా సాగినట్టు ఆవిడ దగ్గిర సాగుతయ్యనుకున్నావా ?"

వెంకమ్మ ఇటువంటి మాటలని పిల్లల మనస్సు పాడుచేసిన మాట అబద్ధం కాదు. కాని ఆవిడకు దురుద్దేశం ఏమీ లేదు. రాబోయే లక్ష్మిమీద పగాలేదు. తను చెప్పేదంతా ఆ పసివాళ్ళకి లోకజ్ఞానంగా ఉపకరిస్తున్నదని ఆవిడ మనస్ఫూర్తిగా నమ్మింది. అదీకాక ఆ పిల్లలకు తను చాలా దగ్గిరదాన్ననుకోవటానికీ, తల్లి తరవాత తల్లివంటిదాన్ననుకోవటానికీ తనకు దొరికిన ఈ అవకాశాన్ని ఆమె జారవిడవదలచలేదు.

సవతి తల్లు లెట్లా ఉంటారో చిట్టికి తెలియజేయటానికిగానూ వెంకమ్మగారు చాలా కథలు చెప్పింది. బాలనాగమ్మ కథా, చిత్రాంగి కథా కాక తన అనుభవంలో జరిగిన విషయాలు చాలా చెప్పింది.

నిజమైన ఆరాటం మనస్సులోలేని కారణంచేత మాట్లాడుతూ మాట్లాడుతూనే వెంకమ్మగారు నిద్రలో పడింది. నరుసు ఒక అక్షరమైనా చదవలేదు. అట్లాగే చీకట్లోకి చూస్తూ కూచున్నాడు. చిట్టి మెల్లిగా నులకమంచం దిగివచ్చి, "నర్సన్నయ్యా, మన కొత్త అమ్మ నన్ను కొడుతుందా ?" అన్నది.

నర్సు అనుమానంగా "ఏమో?" అన్నాడు.

చిట్టి ధైర్యంగా, "ఆవిడ నన్ను కొడితే నాన్న ఆవిణ్ణి తుక్కుతుక్కుగా కొడతాడు, ఏం ?" అన్నది తృప్తి తెచ్చుకుంటూ.

మళ్ళీ నరుసు "ఏమో?" అన్నాడు.

నరుసు ఇంత అనుమానంలో పడటం చిట్టికి నచ్చలేదు. "ఒకవేళ నాన్న కొట్టకపోతే నువ్వయినా కొడతావా ?" అన్నది చిట్టి.

నరుసు అకస్మాత్తుగా ఎక్కడలేని పౌరుషమూ వచ్చి, "ఓ!" అన్నాడు.

2

పెళ్ళి జయప్రదంగా చేసుకుని శివయ్య తిరిగి వచ్చాడు. పెళ్ళి అయింది తనకేననే విశ్వాసం ఒకంతట కలగలేదు. కాని తిరిగి పిల్లల్ని కలుసుకునే క్షణాలు సమీపిస్తున్న కొద్దీ తనకు వాళ్ళకూ మధ్య ఏదో ఎడమయిన భావం ఆయన్ను వేధించసాగింది. ఎంత పోగొట్టుకుందామన్నా ఈ భావం పోలేదు. పిల్లల్ని చూడ గానే ఇది పోతుందని ఆశపడ్డాడు. చిట్టి కంటపడగానే ఆ ఆశ కాస్తా అడుగంటింది.

పెద్ద పెద్ద కళ్ళేసుకుని చిట్టి తండ్రి కేసి వింతగా చూస్తూ నిలబడింది. నవ్వ లేదు, మాట్లాడలేదు, దగ్గరికి రాలేదు. ఇదంతా గమనించనివాడల్లే శివయ్య "ఏమే, చిట్టెమ్మ తల్లీ?" అంటూ తన గదిలోకి వెళ్ళాడు. చిట్టి చిన్న గొంతుతో "ఊ" అన్నది. తండ్రి కంటపడకుండా తప్పించుకోవటానికా అన్నట్టు నరుసు పెందలాడే భోంచేసి స్కూలుకు వెళ్ళాడు.

శివయ్య గబగబా భోంచేసి, స్నానంచేసి బాంకుకు వెళ్ళాడు. ఆయన మళ్ళీ పెళ్ళాడాడని అందరికి తెలుసును. ఒకరిద్దరు తప్ప ఆ విషయం ఎత్తలేదు. వాళ్ళ యినా తనను ఓదార్చుతున్నట్టుగా, "మంచిపనే చేశావులే! ఏమిటి లేకపోతే? ఆడ దిక్కులేని సంసారం! ఇంత కాచి పొయ్యటానికైనా లేకుండా! రేపు మంచాన బడితే ఊళ్ళో వాళ్ళు చేస్తారా ఏం?" అన్నారు గాని ఉత్సాహకరంగా మాట్లాడలేదు. శివయ్య తన వృద్ధాప్యం గురించి ఆలోచించుకున్నాడు. తను మంచాన పడ్డట్టూ, తన పళ్ళన్నీ ఊడిపోయినట్టూ! కళ్ళు పొరలేసినట్టూ, చెవులు వినపడనట్టూ, తనకు పక్ష వాతం వచ్చినట్టూ....తన కరవై యేళ్లొచ్చేసరికి- ఏదీ?- లక్ష్మికి ముప్ఫయేళ్ళు వస్తయి. పాతికేళ్లు దాటిన తరవాత ఇంకేముంది ఆడది ముసలిదే- నలుగురు పిల్లలు పుడితే సరి!.... తనకింకా నలుగుర్ని కనే వయస్సులేదా? తను పుట్టేసరికి తన తండ్రికి యాభై నాలుగేళ్ళు....అప్పటివాళ్ళు పెళ్ళాడితే ముప్పై యేళ్ళవాడికి మూడేళ్ళ దాన్నిచ్చి చేసేవారు. ఈ పాపిష్టికాలం ఇట్లా వచ్చింది.

సాయంకాలం శివయ్య ఇంటి కొచ్చేటప్పటికి ఆరుబయట మంచం వేసుకొని పిల్లలిద్దరూ కూర్చున్నారు. చిట్టి నరుసు కాలిమీద తాళంవేస్తూ "కొత్తమ్మని కొడ దామే కొత్తమ్మని కొడదామే!" అంటూ పాడుతున్నది. తండ్రిని చూసి అయినా ఆప లేదు. పైపెచ్చు, "నాన్నోయ్ కొత్తమ్మని కొడదాం!" అంది మహా ఉత్సాహకరంగా. చిట్టి పొద్దుటిలాగా మూగనోము పట్టలేదన్న సంతోషం శివయ్యకు దక్కలేదు. ఆయనకోపం కూడా వచ్చింది. చిట్టిమీద మటుకు కాదు. చిట్టి తనను చూడగానే తప్పు చేసిన మొహం పెట్టివుంటే ఏమై ఉండేదోగాని చిట్టి అమాయకత్వమే శివయ్యకు కనిపించింది.

"నీకా పాడు ఆలోచన ఎవరు చెప్పారే, అమ్మా?" అని అడిగాడు శివయ్య.

"అన్నయ్య చెప్పాడు" అన్నది చిట్టి.

శివయ్యకు నరసుమీద చెప్పరానంత ఆగ్రహం వచ్చింది.

"నీకు బుద్ధిలేదుట్రా ? ఏమీ ఎరుగనిపిల్ల కిటువంటి బుద్ధులా నేర్పేది? ఎందు కేళ్ళొచ్చినై చెట్టు కొచ్చినట్టు, ఛీ !" అన్నాడు శివయ్య.

నరసు మాట్లాడలేదు. తండ్రి తనమీద అన్యాయంగా కోప్పడ్డాడని కూడా నరసుకు తోచలేదు. కాని తన తండ్రి వాడికా క్షణంలో మామూలు మనిషల్లే కని పించాడు. ఆనాటివరకూ నరసు దృష్టిలో శివయ్య ఒక ప్రత్యేక వ్యక్తి. అందరి తండ్రుల వంటివాడు కాడు. శివయ్య అయిదు సెకండ్ల కాలంలో యీ ప్రత్యేకత పోగొట్టుకున్నాడు, నరసు దృష్టిలో.

తన కొడుకు మనస్సు గాయపడిందని శివయ్య కనుక్కొనికూడా చలించ లేదు గాని మళ్ళీ చిట్టి పొద్దుటి మాదిరిగా మారిపోవటం చూసి బాధపడ్డాడు. ఈ పిల్ల లిద్దరూ తన కెడమైపోతే ప్రపంచంలో ఇంకేమీ లేదనిపించింది. తీరా పెళ్ళికానే అయి పోయింది గనుకనూ, ఆ మూడు ముళ్ళూ మళ్ళీ విప్పే శక్తి బ్రహ్మదేవుడికూ్కడా లేదు గనుకనూ, శివయ్య కొంచెం పశ్చాత్తాపపడదలుచుకుని, "పిల్లల కిష్టం ఉండదని తెలిస్తే దిక్కుమాలిన పెళ్ళి చేసుకోకనే పోదును." అని తన అంతరాత్మతో చెప్పు కున్నాడు. ఆ ముక్క విని శివయ్య అంతరాత్మ ఎంతో సంతుష్టి చెందినదై నిద్ర పోయింది.

ఇట్లా నిద్ర చెందిన శివయ్య అంతరాత్మ తిరిగి మేల్కొవలసిన అవసరం లేకపోయింది. పిల్లలు క్రమంగా ఎప్పటిమాదిరిగా కాసాగారు. తమ తండ్రి తిరిగి పెళ్ళి చేసుకోవటంవల్ల వాళ్ళ జీవితాల్లో మార్పేమీ కనిపించలేదు. వాళ్ళు - ముఖ్యంగా చిట్టి-పద్ద భయాలకు తార్కాణంగాని ఆధారంగాని కనిపించలేదు. కొత్త అమ్మ ప్రసక్తి పూర్తిగా అంతమైపోయింది. శివయ్య కూడా ఈ మార్పుకు సంతో షించాడు. వాళ్ళకా విషయం జ్ఞాపకం రాకుండా చూస్తూ వచ్చాడు. అయితే శివయ్య తన కొత్త భార్యను గురించి ఆలోచించకపోలేదు. ఆయన లక్ష్మి కోసం ఆదుర్దాగా ఎదురుచూస్తున్నాడు. తన చిన్న భార్యా పరిపాలించవలసిన సామ్రాజ్యాన్ని తాత్కా లికంగా ఈ దిక్కుమాలిన వెంకమ్మగారు ఏలుతూ ఉండటం శివయ్య ఆరాటాన్ని మరింత చేసింది.

వెంకమ్మగారికి ఇంట్లో స్థానం లేకుండా చేద్దామని శివయ్య అభిప్రాయంకాదు. ఆవిడ మంచి వంటగత్తె. ఇల్లు చక్కగా ఉంచుతుంది. పిల్లల్ని ప్రేమగా చూస్తుంది. లక్ష్మి గూడా ఇంటిపనులన్నీ చెయ్యగలదేకాని ఆ దారిద్ర్యంలో నుంచి తన దగ్గరికి వచ్చే లక్ష్మి కింద వంటమనిషిని పెడితే లక్ష్మికి కూడా సంతోషంగా ఉంటుందనీ, తనను పెళ్ళాడటంతో లక్ష్మి ఎన్ని మెట్లు పైకెక్కి వచ్చిందో తెలిసిరావాలనీ శివయ్య ఆశించాడు. లక్ష్మి జీవితం స్వర్గలోకవాసం చేసేపాటి ప్రతిపత్తి తనకున్నది అదే ఇంత కలవాళ్ళింటి పిల్లయితే చెప్పలేం గాని లక్ష్మి ఆగర్భదరిద్రుల పిల్ల శివయ్య ఉత్సాహానికి మేరలేదు.

పెళ్ళయిన అయిదారు మాసాలకు లక్ష్మి కాపరానికి వచ్చింది. శివయ్యే స్వయంగా వెళ్ళి భార్యను తెచ్చుకున్నాడు. లక్ష్మి వెంట ఎవరినన్నా పంపటానికి శివయ్య అత్తవారు ప్రయత్నించారు. కాని ఆ ప్రయత్నాలను శివయ్య పడగొట్టాడు. ఒక్క లక్ష్మితో తప్ప మరెవ్వరితోనూ శివయ్య ఎటువంటి సంబంధమూ పెట్టుకో దలచలేదు. వాళ్ళ సంస్కారమూ, పద్ధతులూ ఆయనకి నచ్చేవికావు. ఆ సంస్కారంలోనుంచే వచ్చిన లక్ష్మి తనకు దగర మనిషి అవుతుందని శివయ్య ఎట్లా అనుకున్నాడో, అట్లా అనుకోని పక్షంలో ఆమెకు తన సంస్కారాన్ని యివ్వటానికి ఏవిధమైన ప్రయత్నం చేతామనుకున్నాడో మనం ఊహించలేం. ఎందుకంటే శివయ్య తన భార్యను ఉన్న విధంగానే స్వీకరిస్తూ ఆవిడ సంస్కారానికి తన సంస్కారానికున్నంత విలవా ఇచ్చాడు - ఇంకా కాస్త ఎక్కువే ఇచ్చాడు. ఈ మాదిరిగా ప్రవర్తించేవారు చాలా మంది ఉండటం మనం చూస్తాం. అయితే అటువంటి ప్రవర్తన వారి వారి జీవితాలను ఏ విధంగా మార్చేదీ మనకు స్పష్టంగా తెలీదు. జీవితంలో ఇందువల్ల కలిగిన ఫలితాలను తెలుసుకునే అపూర్వమైన అవకాశం మనకున్నది.

లక్ష్మి శివయ్య ఇంట్లో అడుగుపెడుతూ, శివయ్య ఊహించినట్టుగా ఎన్నో మెట్లెక్కి వచ్చానని అనుకోలేదు. పూరి గుడిసెలో నుంచి డాబాలోకి వచ్చానని సంతోషించలేదు - డాబా ఉన్నదని ఆమె అదివరకే విన్నది. అది తను అనుకున్నంత పెద్దది కాకపోవటం చూసి నిరుత్సాహపడింది. ఇంట్లో వంటమనిషి ఉన్నందుకు కూడా లక్ష్మి గర్వించలేదు. వంట మనిషి ఉన్నదనే సంగతి కూడా లక్ష్మికిదివరకే తెలుసు. ఆవిడ ఇంట్లో ఇంత అధికారం చెలాయిస్తుందనే విషయమే తెలియదు. అది తెలుసుకొని లక్ష్మి సహించలేకపోయినది. పైగా, ఇంటివాళ్ళు చేసుకోక ఈ వంటవాళ్ళను పెట్టి గొప్పలకుపోయి, డబ్బుకు డబ్బు ఇంటికి ఇల్లు గుల్ల చేసుకోవటమేనని లక్ష్మి నమ్మకం. వెంకమ్మగారు లక్ష్మి కళ్ళకి అత్తగారల్లేనూ, ఆడబిడ్డల్లేనూ కనిపించింది. ఇక నరుసు విషయమూ, చిట్టి విషయమూ లక్ష్మి మొదటి నుంచీ భయపడుతూనే వచ్చింది. వాళ్ళను చూసినాక లక్ష్మి భయానికి అసహ్యము కూడా తోడయింది. నరుసు తనకేసి చూడనయినాలేదు. ఇంకా అదేనయం. చిట్టి తనకేసి తప్ప మరొకటి చూడలేదు. తను స్నానం చేయటానికి ముందు పెట్టె సర్దుకుంటూంటే చిట్టివచ్చి అంత దూరాన నిలబడి చేతులు రెండూ వెనక్కు పెట్టుకొని కళ్ళార్పకుండా చూడసాగింది. చిట్టిని ఈ విధంగా చాలాసేపు భరించి లక్ష్మి ఆఖరుకు, "ఎందుకట్లా చూస్తావ్ ? నా మొహానేమన్నా కోతులాడుతున్నాయా?"

చిట్టి తల అడ్డంగా తిప్పి, "ఉహూ" అన్నది గాని చూడటం మానలేదు. లక్ష్మి గబగబా తనకు కావలసిన బట్టలు తీసుకుని పెట్టెమూత దబాల్న మూసి తాళం వేసి దొడ్లోకి వెళ్ళిపోయింది. చిట్టి లక్ష్మి చేసే ప్రతి చిన్నపనీ జాగ్రత్తగా పరిశీలిస్తూ ఉంది. లక్ష్మి పెట్టెను తన కాలితో ఒక చిన్న తన్ను తన్ని, చేతులు వెనకే పెట్టుకుని తానుకూడా దొడ్లోకి వెళ్ళింది.

లక్ష్మిని చూస్తే చిట్టికి అనుమానమూ, కోపమూ కాక ఒక ఆకర్షణ కూడా ఏర్పడింది. లక్ష్మికి పిల్లలంటే ఇష్టమైనట్లయితే చిట్టి ఒక్క క్షణంలో ఆమెతో సహవాసం చేసి ఉండును. కాని లక్ష్మి నేర్చిన సంస్కారంలో పిల్లలమీద రక్తిలేదు. ఆమె ఎరిగిన ప్రపంచంలో తల్లులు తమ సొంత పిల్లల్ని మాత్రమే ప్రేమిస్తారు- ఆడమృగాలు ప్రేమించినట్టు. పరాయి పిల్లల్లో ఆనందం చూడడానికి ప్రయత్నించరు. వాళ్ళు ఆనందం ఇచ్చే పిల్లలయితే అసూయపడి దిష్టికూడా పెడతారు. ఇక సవతి పిల్లల మాట చెప్పనే అక్కర్లేదు. సవతి తల్లులు సవతి పిల్లలతో ఏ మాత్రమూ కలవరాదు. వాళ్ళను పాముల్ని తేళ్ళనూ చూసినట్లు చూడాలి.

లక్ష్మి పాలిటికి చిట్టి మామూలు పాములాగా కూడా లేదు, పగపట్టి వెంటపడే పాములాగా కనిపించింది. తను స్నానంచేసే చోటికి, బట్ట కట్టుకునే చోటికీ చిట్టి వెంటపడి వచ్చింది. మాటా పలుకూ లేదు. చేతులు వెనక పెట్టుకోవటమూ, గుడ్లు గుండ్రంగా పెట్టుకు చూడడమూనూ.

"ఎందుకు నువ్విక్కడా ? పో అవతలికి" అన్నది లక్ష్మి చిరాకుగా.

"నేను పోను !" అన్నది చిట్టి నిష్కర్షగా.

"ఏం ? తీపరమా ?"

"నీకే తీపరం, నువ్వే పో మా యింటోనించి. మీ ఊరెక్కడో ఉంది. మీ యింటికి పో" అని గబగబా చిట్టి ఏకరువు పెట్టింది.

"ఒక్కటి కొట్టానంటే, మొహం పగుల్తుంది. నాసంగతెరగవ్ !" అన్నది లక్ష్మి, పుట్టింటి దగ్గిర నేర్చుకున్న నాజూకుతో.

"నన్ను కొట్టావా, మా నర్సన్నయ్య చంపేస్తాడు. జాగ్రత్త !" అన్నది చిట్టి. లక్ష్మి చిట్టిని ఒక్కటి పెట్టింది.

* * *

ఆ రాత్రే లక్ష్మి భర్త దగ్గిర వలవలా యేడిచింది.

"నన్నెంతెంతేసి మాటలన్నది! అదా అమాయకురాలు ! అమ్మో, దానికి గుడినీ గుడిలో లింగాన్నీ మింగే తెలివుంది. నే నింటోనుంచి లేచిపోవాలిట. తనూ అన్నా కలిసి నన్ను చంపుతారుట."

శివయ్య లక్ష్మి కంటినీరు చూడగానే నీరుగారిపోయాడు.

"ఊరుకో, ఊరుకో.... దానికేం తెలుసు? దాని మొహం!.... ఎవరో అన్నమాటలు పట్టుకుని—"

"ఎవరనుకుంటారీ మాటలు ? అందరికీ ఇదే పనా ? గారాబంచేసి పాడు చేస్తే పిల్లలు నోటి కొచ్చిందల్లా అనకేం జేస్తారు ?"

"అయినా నువు దాన్ని కొట్టవలసింది గాదు, అది—"

"ఏమీ కందదు లెండి. మీరే పిల్లల్ని కనలేదు. మా అమ్మ, ఎనిమిది మందిని కన్నది, మిగలటం నలుగురమే మిగిలాం గాని! మమ్మల్ని ముద్దు పెట్టు

కోలేదు. మక్కెలు విరగ్గొట్టారు. ఒక్కదెబ్బ కొడితేనే కంది పొయ్యేది అదేం బాగుపడేడుస్తుంది ?"

"సవతి తల్లనగానే మొదట్లో అట్లా ఉంటుంది. క్రమంగా-"

"ఈ బొల్లి మాటలు నాకు చెప్పకండి. వంటలక్క చుట్టూతా 'అమ్మా అమ్మా' అంటూ పూసుకు తిరిగే దానికి నేనేం విషం పోశానని నన్నంత మాట లంటుందీ ?"

శివయ్య భార్య మాటలు వింటూ రకరకాలుగా బాధపడ్డాడు. కొత్త పెళ్ళామన్న మార్దవమూ, ముచ్చట్లూ లేకపోగా చిట్టిని సమర్థించుకోవటంగాని లక్ష్మిని శాంతపరచటం గాని సాధ్యపడలేదు. పైపెచ్చు లక్ష్మి తన సంస్కారాన్ని గురించి తనకే సిగ్గయేటట్టు చేస్తున్నది. దాన్ని శివయ్య ప్రతిఘటించలేక పోయినాడు.

నిజానికి శివయ్యకున్న సంస్కారం లక్ష్మికున్న సంస్కారంకంటె ఎక్కువైనదనుకోగానే సమస్య పరిష్కారం కాలేదు. లక్ష్మికి తన సంస్కారంలో ఉన్న గాఢ విశ్వాసం శివయ్యకు తన సంస్కారంలో ఉన్నట్లు కనిపించలేదు. లక్ష్మి ఏ నీతి చెప్పినా తన జీవితానుభవంలోనుంచి తీసుకు చెబుతుంది. తనకు తల్లిదండ్రులేమీ ప్రేమ చూపలేదు గనకా తనను మక్కెలు విరగదన్నారు గనకా అందరి పిల్లలూ ఆ విధంగానే పెరగాలంటుంది. తను ఒక నిర్దుష్టమైన మనిషిలాగా మాట్లాడుతుంది. శివయ్య తనలో మూడోవంతు వయసులేని లక్ష్మితో ఆ విధంగా మాట్లాడలేకపోగా లక్ష్మి ఇతరుల కాదర్శప్రాయురాలు కానేరదనే మాటకూడా అనలేక పోయినాడు. ప్రపంచ చరిత్ర తీసి చూస్తే ఆత్మవిశ్వాసం గల తక్కువ సంస్కారాలు, ఆత్మవిశ్వాసం కోల్పోయిన ఎక్కువ నాగరికతలను జయించిన ఘట్టాలెన్ని ఉంటయ్యో !

ఉరుము ఉరిమి మంగలంమీద పడ్డట్టు లక్ష్మి ఆగ్రహం వంటావిడమీద పడింది. వంటావిడమీద అనేక నేరాలు ఆరోపించబడినై. ఆవిడ అనవసర ఖర్చు. వంటయేది మరోటయేది అయినవాళ్ళు చేసుకున్నట్టు పరాయివాళ్ళు చేస్తే ఉండదు. వెంకమ్మగారు పిల్లల్ని ప్రత్యేకించి చిట్టిని చెడగొట్టుతున్నది. ఆవిడ ఆసరా చూసుకునే చిట్టి భయభక్తులు లేకుండా ప్రవర్తిస్తున్నది. నోటికొచ్చిన మాటల్లా అంటున్నది. రేపు చిట్టి పెంకి పిల్లగా తయారయితే వెంకమ్మదేం పోయిందీ ?

ఈ కారణాలన్నీ ఎట్లా ఉన్నా శివయ్యకు లక్ష్మి మధ్యా వెంకమ్మ మధ్యా జరిగే వాగ్యుద్ధాలతో విసిగెత్తిపోయింది. తన కింద ఒక వంట మనిషి ఉన్నదనే విషయం చూసుకుని లక్ష్మి సంతోషించకపోవటమే శివయ్యకెంతో నిరుత్సాహం కలిగించింది. ఈ వాగ్యుద్ధాలు కూడా దేనికి ? నెలకాగానే వెంకమ్మగారి జీతం ఇచ్చేసి మరోచోట చూసుకోమని చెప్పేశాడు శివయ్యగారు.

వెంకమ్మగారు తడిచెయ్యి కొంగున తుడుచుకొని జీతం డబ్బులు అందుకుంటూ "నాదేమిటి, నాయనా? నావంటిది ఒకవేళ దుష్టురాలైతే ఒక్క క్షణంలో వొదిలించుకోవచ్చు !" అని ఒక విసురు విసిరింది.

శివయ్య ఆవిడకు ద్రోహం చేసి పశ్చాత్తాప పడుతున్నవాడల్లే, "మీరు ఆపదలో ఆదుకున్నారు. పిల్లల్ని ఎంతో బాగా చూశారు. మీ రుణం ఎప్పటికీ తీర్చుకోలేను !" అన్నాడు.

"ఎంత మాట నాయనా ? నే చేసేదేముందీ ? డబ్బు తీసుకున్నానూ, చాకిరీ చేశానూ! ఉచితంగా ఏమైనా చేశానా ?"

"దాందేమిటిలెండి ? అది మటుకెందరూ చేస్తారా!"

"ఆ మాట చాలు, నాయనా! అదే కలకాలం ఉంటుంది. వెళ్ళొస్తా నాయనా, దయ ఉంచండి."

వెంకమ్మగారు వెళ్ళేటప్పుడు పిల్లలిద్దరూ ఇంట్లోనే ఉన్నారు. చిట్టి ఆవిడ కేసి కొత్త మనిషిని చూసినట్టు చూసింది. దగ్గరికి పోలేదు. ఏడవలేదు. వెంకమ్మగారు చిట్టిని ఏడిపించాలని ఏమీ ప్రయత్నం కూడా చెయ్యలేదు. ఒక రూపాయి తీసి నరుసు చేతిలో పెట్టి, "నువ్వూ, చిట్టి ఏదైనా కొనుక్కోండి నాయనా!" అన్నది.

నరుసు చెయ్యిచాచి తీసుకున్నాడు. వెనకనుంచి లక్ష్మి మటుకు తీసుకోవద్దని కేకవేసింది. నరుసు వినిపించుకోలేదు. తీరా ఆవిడ వెళ్ళిపోయిన తరవాత లక్ష్మి వచ్చి "ఏదీ రూపాయీ ?" అని అడిగింది. నరుసు మాట్లాడలేదు. రూపాయి ఇవ్వనూలేదు.

3

"చిట్టిని చీటికీ మాటికీ కొట్టవద్దని చెప్పు నాన్నా?" అన్నాడు నరుసు. నరుసు సవతి తల్లిని గురించి తండ్రితో చాడీ చెప్పటం ఇదే మొదటిసారి. ఆవిణ్ణి "పిన్ని" అని పిలవమని శివయ్య పిల్లలిద్దరికీ ఎంతో బోధించాడు. కాని లాభం లేకపోయింది. ఇద్దరూ మొండికెత్తారు. ఇందులో ఒకరికొకరు చాలా మద్దతుగా ఉన్నట్టు శివయ్య కనుమానం. కాని చేసేదేముంది ?

"ఏమిట్రా నరుసూ ?" అన్నాడు శివయ్య విసుగ్గా.

నరుసుకోపం వచ్చింది. వాడి మనస్సులో లక్ష్మి మీద చాలా ఫిర్యాదులున్నై. చిట్టిచేత పనులు చేయిస్తుంది. చిట్టిని పుస్తకం పట్టుకు చదువుకోనివ్వదు. చిట్టికిగాని, తనకుగాని అన్నం ముందర ఏ వూరగాయి తినాలనిపించి అడిగినా, అది అయిపోయిందని చెబుతుంది. శివయ్యగారింట్లో పిల్లలకు ఇటువంటి చచ్చు అబద్ధాలు చెప్పటం ఎన్నడూ ఆచారం లేదు. లక్ష్మి అడుగు పెట్టేవరకూ పిల్లల మీద ఏవిధమైన నిరంకుశత్వమూ లేదు. అంతేగాక ఈ విధంగా పిల్లల్ని చూసే వాళ్ళను గురించీ శివయ్య జానకమ్మ హేళనగా చెప్పుకునేవాళ్ళు- పిల్లల ఎదటే చెప్పుకునేవాళ్ళు.

ఇవన్నీ కూడా నరుసు సహించటానికి సంసిద్ధుడైనాడు- లక్ష్మి చిట్టిని కొట్టకుండా ఉంటే, మిగిలినవన్నీ ఒక ఎత్తూ, ఇదొక ఎత్తూ అయింది నరుసు ప్రాణానికి. తండ్రి ఇవన్నీ చూడటంలేదా? పైగా తన మీద చిరాకు పడతాడెందుకు? నరుసుకు కోపం వచ్చి మనస్సులో ఉన్న ఫిర్యాదు 3న్నీ చేసేశాడు.

చిట్టి సహాయం చెయ్యకపోతే వంట జరగదా? అయితే ఆ వెంకమ్మగార్నెం దుకు పంపాలి? చిట్టి ఈ యీడుకే ఇంటి పనులన్నీ నేరవాలా? అది ముఖ్యమా డాని చదువు ముఖ్యమా? ఏ చింతకాయ పచ్చడో కావాలంటే వెయ్యనన్నైనా చెప్పక లేదని చెప్పటమేమిటి? చిట్టిని చీటికీ మాటికీ మొట్టికాయలు వెయ్యటమేమిటి? చిట్టిని తను బజార్లో కొనుక్కుందా? ఏమిటిదంతా?

"నిజంగా చిట్టి ఏదన్నా చెయ్యరాని పనిచేస్తే నువు కొట్టరాదా నాన్నా ?" అని అడిగాడు నరుసు.

శివయ్య లక్ష్మిని పిలిచి ఖిన్నుడై సంజాయిషీ అడిగాడు. లక్ష్మి ఇటువంటి పనులు చెయ్యటంవల్ల తనకెక్కువ బాధ కలిగిందీ, వాటిని గురించి నరుసు విమ ర్శించటంవల్ల ఎక్కువ బాధ కలిగిందీ ఆయనకే తెలీదు. కాని మనం తెలుసుకో గలం. ఎందుకంటే నరుసు తనతో ఈ ప్రస్తావన తీసుకురాకపోతే ఆయన తనంతట తాను లక్ష్మిని దేనికీ సంజాయిషీ అడిగి ఉండడు.

లక్ష్మి ఏమీ పిచ్చిదికాదు. ఆమాటే శివయ్యగారికి తెలిసివచ్చేటట్టు అంటిం చింది.

"మీ అబ్బాయి వచ్చి చెవులో ఊదగానే నాది ఘోరమైన తప్పయిందా? పిల్లలకు పని నేర్పరా? వాళ్ళ చెప్పుచేతల్లో అడుగులకు మడుగులొత్తుతూ ఉంటారా? మీ కలవాటేమో నేనెప్పుడూ ఎరగను. నేనేమీ మీ పిల్లల్ని చాటుగా కోసుకు తినటం లేదు. నే చేసేదంతా మీ ఎదటే చేస్తున్నాను. నా పిల్లల జోలి నీకెందుకని స్పష్టంగా చెప్పెయ్యండి. పీడా విరగడై పోతుంది. వాళ్ళను నేను పెట్టే బాధకన్న వెయ్యిం తలు బాధ వాళ్ళే నన్ను పెడుతున్నారు- చూసేటందుకు కళ్ళుండాలిగాని!"

తెలివైన మాటలు! లక్ష్మి పుట్టి పెరిగిన వాతావరణంలో ఈపాటి మాటకారి తనానికంతా తలలొగ్గేస్తారు. ఈ ధోరణి శివయ్య కెంత కంపరం ఎత్తించినదీ లక్ష్మికి తెలీదు. తెలిసే అవకాశం లేదు. ఎందుచేతంటే శివయ్య తలఒగ్గాడు-లక్ష్మి సంస్కారానికి కాదు, లక్ష్మికి. ఆ తేడా లక్ష్మి గ్రహించే అవకాశం లేదు.

"ఏమైనా, నువ్వు మాత్రం దాన్ని కొట్టబోకుదూ! అదేమైనా చేస్తే నాతో చెప్పు!" అన్నాడు శివయ్య.

"అదికూడా ఎందుకూ? ఎత్తుకుని ముద్దులాడటానికా? వొద్దులెండి." అని మొగుణ్ణి దెప్పింది లక్ష్మి.

ఈ సంఘటనవల్ల లక్ష్మి ప్రవర్తనలో ఏమీ మార్పు రాలేదు-చిట్టిని కొట్టటంతో తప్ప. చిట్టి చదువు చూస్తే లక్ష్మికి కారం రాచినట్టయేది. చిట్టి పుస్తకం పట్టుకున్నా

బడికి పోవటానికి తయారవుతున్నా, ఆఖరుకు బడి విషయాలింట్లో మాట్లాడినా లక్ష్మికి దయ్యం పట్టినట్టయ్యేది. ఆడవాళ్ళ చదువుల్నీ, చదువుకున్న ఆడవాళ్ళనీ చెడతిట్టేది. చిట్టిని కొట్టటం మానేసింది గనక రోజుకు తొంభై చాడీలు చిట్టిమీద తన మొగుడితో చెప్పేది.

మొదట్లో శివయ్య ఈ చాడీలు వినిపించుకోనట్టు నటించాడు. కాని రాను రాను చిట్టిని చివాట్లు పెట్టటంలోకి దిగాడు. ఒకనాడు ఆయన చిరాకు పట్టలేక చిట్టిని ఒకటి కొట్టాడు కూడానూ. ఆ దెబ్బతిని చిట్టి ఏడవలేదు. తల వొంచుకుని అవతలికి వెళ్ళిపోయింది. అవతలికి వెళ్ళి ఎవరూ చూడకుండా గుండె పగిలేటట్టు ఏడిచింది.

"తాడిలెడు పిల్లకు బారెడు రోషం! అదంతా బాధే ?" అని అడిగింది లక్ష్మి, భర్త మనసులో రేగే కల్లోలానికి ఉపశాంతి చెయ్యటానికి.

లక్ష్మి ఉద్దేశంలో శరీరానికి కలిగే బాధే యథార్థమైనదనీ, మనసుకు కలిగే బాధలను వేదాంతరీత్యా పరిగణించ నవసరం లేదనీనూ!

లక్ష్మి ఉద్దేశం నెరవేరింది. ఆమె అన్న ఆ మాటతో శివయ్య అంతరాత్మ శాంతించింది. ఇప్పుడు లక్ష్మి సంస్కారానికీ శివయ్య సంస్కారానికీ ఆట్టే వ్యత్యాసంలేదు.

* * *

నరుసు కాలేజీ చదువుకు వెళ్ళిపోయినాడు. దూరం వెళ్ళిన తరవాత చిట్టి మరింత దగ్గిరికి వచ్చినట్టయింది. చిట్టి జ్ఞాపకం వచ్చినప్పుడల్లా నరాలన్నీ లాగినట్టయ్యేది. ఉక్కు సంకెళ్ళతో బంధించబడినవాడు చెప్పరానంత స్వాతంత్ర్యకాంక్షకు లోబడిపోయి బంధ విముక్తుడు కావటానికి ప్రయత్నించటంలో ఎంత వేదనా, బాధా పడతాడో నరుసు చిట్టిని గురించి అంత బాధాపడేవాడు. బంధితుడు పెనగులాడ నంత కాలమూ బంధాలను మరిచిపోయే అవకాశం ఉంది. నరుసు పెనుగులాడ సాగాడు.

తను చెయ్యగలిగిందేమీ లేదు. ఈ క్షణాన చిట్టిని ఆ నరకంలో నుంచి పైకి లాగి తన దగ్గరనే ఉంచుకోవాలని ఉంది నరుసుకు. కాని అది ఎట్లా పొసగుతుంది ? తన కిల్లా వాకిలా ? ఎప్పుడో తనకు పెళ్ళి కావాలి, పెళ్ళాం కాపరానికి రావాలి, ఉద్యోగం దొరకాలి. అప్పుడు చిట్టి వచ్చి తన ఇంట్లో ఉంటుంది! అయ్యో ఖర్మ, అప్పటికి చిట్టిక్కూడా పెళ్ళి అయిపోతుంది!

ఇటువంటి ఆలోచన కలిగినప్పుడల్లా చిట్టికీ తనకూ ఋణం తీరినట్టనిపించి నరుసుకు వొళ్ళంతా చెమటలు పోసేవి.

"నేను వట్టి వెధవను కాకపోతే, ఇంకా నాలుగేళ్ళు పెద్దవాణ్ణయి ఉండరాదూ? చిట్టిని ఆ మహామారినుంచి రక్షించటానికి ఏదారీ లేకపోవటం తన అసమర్థతేనని నరుసు నమ్మాడు. నెపోలియన్, గాంధీవంటి లోకోత్తర పురుషులు తన స్థితిలో ధైర్యంగా ఏదో ఒకటి చేస్తారుగాని ఊరికే గుడ్లుపెట్టుకు చూడరని అతని విశ్వాసం.

నరుసు బాధ కాలక్రమాన పెరిగింది గాని తరగలేదు. అతను కాలేజీకి పోతున్నాడు. పాఠాలు వింటున్నాడు. చదువుతున్నాడు. స్నేహితులతో తిరుగు తున్నాడు. సరదాగా కూడా కాలం గడుపుతున్నాడు. అయినా చిట్టిని గురించిన మనోవ్యాధి ఒక చెంప అతన్ని తినేస్తూనే ఉంది.

నరుసు ప్రతి శెలవలకూ ఇంటికి పోతుండేవాడు. వెళ్ళినప్పుడల్లా చిట్టికి పర మానందంగా ఉండేది. ఆ ఆనందాన్ని బట్టి చిట్టి కష్టాలు నరుసుకు పదింతలుగా కనిపించేవి.

"ఒక మనిషిని చూసి ఇంకో మనిషి కింతగా ప్రాణం లేచిరావటం అసహజం. అవతల చిట్టి ఎంతో నరకం అనుభవిస్తూ ఉండకపోతే నన్ను చూసి ఇంత సంతో షించదు" అనుకున్నాడు నరుసు. ముందు ముందు సాహితీపరుడు కాబోయే లక్షణా లప్పుడప్పుడే అతనిలో తల ఎత్తసాగినై.

ఇంకో విషయం కూడా నరుసు కాలక్రమాన తెలుసుకున్నాడు. నరుసు లేన ప్పుడు చూసినట్టుగా లక్ష్మి చిట్టిని నరుసున్నప్పుడు చూడటంలేదు. తనంటే లక్ష్మికి ఏదో బెదురుంది. లక్ష్మికే ఏమిటి? తన తండ్రికూడా తనమీద ఏదో కొంతగురి ఉంది. కాని దాన్ని వినియోగపరచుకునే మార్గం ఏది?

ఈ మార్గం అతను బియ్యే మొదటి సంవత్సరం పూర్తి చేసిన తరవాత వేసవి శెలవుల్లోగాని అతనికి స్ఫురించలేదు.

నరుసుకు పందొమ్మిది నిండినై, త్వరలోనే చిట్టికి పదకొండు నిండుతై. చిట్టి బడికిపోవటం మానేసి అప్పుడే రెండేళ్ళయింది. లక్ష్మికి ఆడపిల్ల కలిగింది లగాయతూ చిట్టి బడిమొహం ఎరగదు. చిట్టి బడికిపోతే పాపాయికి అడ్డమైన చాకిరీ ఎవరు చేస్తారూ? పొత్తిళ్ళ గుడ్డలు దగ్గర్నించీ ఎవరు మారుస్తారు? ఏడుస్తుంటే పాపాయిని వీపున వేసుకుని ఎవరు తిరుగుతారూ?

ఇప్పుడు పాపాయికి రెండోయేడొచ్చింది గనక లక్ష్మి మొగుణ్ణి చిట్టి పెళ్ళి విషయమై తొందర చెయ్యసాగింది. సామాన్యంగా ఆడపిల్లకు వెతికితేగాని సంబంధం దొరకదు. శివయ్య ఇంకా అన్వేషణ ప్రారంభించలేదు. ఈ స్థితిలో చిట్టిని వెతుక్కుంటూ ఒక సంబంధం వచ్చింది. వరుడు ముప్పై ఏళ్ళవాడు, రెండో పెళ్ళి, బోలెడంత ఆస్తికూడా ఉంది. చిట్టినిస్తారా అంటూ వచ్చి అడిగారు. వెయ్యి నూట పదహార్లు, లాంఛనాలూ తప్ప వారు పెద్ద కట్నాలూ కానుకలూ కూడా అడగలేదు.

ఈ పెళ్ళి చెయ్యమంటూ కూర్చుంది లక్ష్మి. దగ్గరికొచ్చిన సంబంధం తోసేస్తే వెతకటం మాటలా అన్నది. ఏ క్షణానగాని చిట్టి పెద్దమనిషై కూచుంటే ఇంకేమన్నా ఉందా అన్నది. (చిట్టికి రజస్వలానంతర వివాహమే చెయ్యటానికి అదివరకే సంకల్పించిన శివయ్య ఇప్పుడామాట భార్యతో అనటానికి సాహసించ లేకపోయినాడు. ఇటీవల లక్ష్మి సంస్కారమే శివయ్య సంస్కారం కన్న ఒక

బెత్తెడు పైకి వెళ్ళిపోయింది!) రెండో పెళ్ళి చేసుకుని డబ్బు లేకపోయినా తను సుఖంగా ఉన్నప్పుడు, అంత చిన్న మొగుడితో, అంత డబ్బుతో చిట్టి ఎందుకు సుఖపడదని అడిగింది. (దీనికి కాదనటం ఎట్లాగో శివయ్యకు తెలీలేదు).

అదృష్టవశాత్తు ఈ సంబంధం నరుసు శెలవల కింటిదగ్గర ఉండగా వచ్చింది. తండ్రి ఏ కారణంచేతో మెత్తబడ్డట్టు కనిపించటం గ్రహించి నరుసు తన నిర్ణయం స్పష్టంగా చెప్పేశాడు.

"చిట్టి పెళ్ళి కిప్పుడేమీ తొందర్లేదు. రెండో పెళ్ళి సంబంధం ఇవ్వటానికి వీల్లేదు. దిక్కులేని పిల్లల నట్లా ఇస్తారు."

"నేను దిక్కులేని దాన్నయే రెండో సంబంధం చేసుకున్నానా !" అన్నది లక్ష్మి.

"రేపు చిట్టి బుద్ధిపూర్వకంగా అయిదో పెళ్ళి సంబంధం చేసుకుంటే నేను మాట్లాడను. కాని దిక్కున్న పిల్లల్ని తీసుకుపోయి పెద్దవాళ్ళు చూస్తూచూస్తూ ముసలివాళ్ళకి ఇవ్వరు" అన్నాడు నరుసు.

ఇదంతా వింటున్న శివయ్య మోహం జేవురించింది గాని మాట్లాడలేదు.

లక్ష్మి మటుకు చాలా దర్పంగా, "ఈ విషయాలన్నీ నీమాత్రం మీనాన్నగా రాలోచించలేక పోర్లే ?" అన్నది.

"నే నాలోచించ లేనప్పుడు గద ఇంకోరి కాలోచన వదిలెయ్యటం. చిట్టికి నేను ఎవరికన్న దూరం వాణ్ణని ?" అన్నాడు నరుసు. చిట్టి పెళ్ళి గొడవ ఆ తరువాత ముందడుగు వెయ్యలేదు.

ఈ విషయం ఇట్లా ఉండగానే నరుసుకొక సంబంధం వచ్చింది. ఈ సంబంధం నరుసుకుగాని శివయ్యకిగాని కొత్తదికాదు. చలపతిగారని వాళ్ళకి దూరపు బంధువు. ఆ వూళ్ళోనే ప్లీడరు. తన కూతుర్ని నరసుకు చేసుకోమని కోరాడు. శివయ్య లాంచనం మాటలన్నీ అని ఆలోచించి చెబుతా నన్నాడు. చలపతిగారు వెళ్ళిపోయినాడు.

ఈ విషయమై నరుసు ఎటూ తేల్చుకోలేకపోయినాడు. చిట్టి పెళ్ళి తృప్తి కరంగా జరిగే వరకూ తాను పెళ్ళాడటం భావ్యంకాదని మొదట అనిపించింది. అందుకని మరి మూడేళ్ళదాకా ఈ ప్రసక్తి వద్దనుకున్నాడు. కాని ఈ ఆలోచన వెనకడితే మరో ఆలోచన కూడ వచ్చింది. చలపతి కూతురు పెద్దపిల్ల. పెళ్ళాడి వెంటనే కాపరానికి తెచ్చుకుంటే చిట్టిని ఇక్కణ్ణుంచి లేవదీయవచ్చు ! ఇంకో మూడేళ్ళు చిట్టి ఈ కొంపలో ఉండనా ?

తన తండ్రి చలపతిగారితో ఆలోచించి చెబుతానన్నప్పుడు తనతో ఆలోచిస్తాడేమోనని సహజంగా నరుసు ఊహించాడు కాని అదేమి జరగలేదు. జరగవలసిన ఆలోచనేమో భార్యభర్తల మధ్య జరిగిపోయింది.

"చాల్లేండి ! చలపతిగారి అమ్మాయి పెద్దమనిషై ఏడాదయింది. ఎవరికి తెలిదనీ? ఇంకో రెండేళ్ళాగండి మా రాజికూతుర్ని చేసుకోవచ్చు. దానికింకా ఎనిమి దేళ్ళు నిండలేదు" అని లక్ష్మి సలహా ఇచ్చింది. రాజి కూతురు మాట ఎట్లావున్నా చలపతిగారమ్మాయి అక్కర్లేదనేది ఖాయం అయింది గనక శివయ్య భార్యతో సమాలోచన పూర్తి చేశాడు.

చలపతిగారు నరసుమీద గట్టి ఆలోచనే పెట్టుకున్నాడు. వాళ్ళ ఇందిర నరసును చేసుకోవటానికి చాలా ఇష్టంగా ఉన్నట్టు కనిపించింది. చిట్టికన్న మూడు నాలుగేళ్ళు పెద్దదైనా బళ్ళో ఇద్దరూ స్నేహంగా ఉండేవాళ్ళు. ఇందిర నరసుతో ఎప్పుడు మాట్లాడకపోయినా అతన్ని చాలాసార్లు చూసింది. చిట్టి నరసును గురించి ఇందిరతో అంతులేకుండా చెప్పేది. ఇటువంటి ప్రచారం ఊరికే పోదు.

ఇందిరను నరసుకిచ్చి చేస్తే బాగుంటుందనే అభిప్రాయం చలపతిగారికి స్వతహాగా కలుగలేదు. కాస్త కట్నం ఎక్కువ ఇచ్చినా తన పిల్లను పదిమంది బలంగల ఇంట్లో ఇద్దామనుకున్నాడు. చాల రోజులు అటువంటి సంబంధాలే చూశాడు కూడానూ. ఊళ్ళో దగ్గిర్లో సంబంధం పెట్టుకుని ఎక్కడో వెతుకుతావేమని ఎవరో శివయ్య కొడుకు సంబంధం సూచించారు. అంతవరకల్లా పెళ్ళి సంగతి ఎత్తితే ముభావం గానూ, ఒక్కసారి ఆముదం తాగే మొహం పెడుతూనూ వచ్చిన ఇందిర, నరసు పేరు చెప్పగానే నోరుతెరచి తన కిష్టమేనన్నది. చలపతిగారు ఈ సంగతి తేల్చుకోందీ మరో సంబంధం ఆలోచించనక్కర్లేదని రూఢి చేసుకున్నాడు.

కాని చలపతిగారికి చుక్కెదురయింది. మంచి ముహూర్తం చూసుకుని తను పెళ్ళి అడిగితే ఆలోచించి చెబుతానన్న శివయ్య మళ్ళీ వెళ్ళినప్పుడు, "మా వాడి పెళ్ళి ఇప్పుడు పడదులెండి" అన్నాడు. ఇప్పుడు చలపతిగారికి నిరుత్సాహం వెంట కోపం కూడా వచ్చింది.

"ఏమిటి ఆటంకం ?" అన్నాడాయన, ఇదేదో కట్నాల పేచీ అయి ఉంటుం దని రూఢి చేసుకుని.

"దానికంతా ఉందిలెండి" అని శివయ్య తప్పుకో జూచాడు. కాని చలపతిగారు వదల్లేదు. మనసులో ఉన్నమాటేమిటో చెప్పు అన్నాడు. కట్నాలా, లాంఛనాలా ? ఏమిటి విషయం ?

"మరేంలేదు. మా చిట్టెమ్మ పెళ్ళిచేసి తరవాత పిల్లవాడి సంగతి చూద్దామను కుంటున్నా" అన్నాడు శివయ్య ఎదురుగా ఉన్న కూతుర్ని అడ్డంపెట్టి.

చలపతిగారు చిట్టిని దగ్గిరికి పిలిచి ఒళ్ళో కూచోబెట్టుకుని, "చిట్టి పెళ్ళికప్పుడే ఏం తొందరా ?....ఏం తల్లీ, మీ అన్నయ్య పెళ్ళయితే నువేం కట్నం కోరతావు ? మా అమ్మాయి కిటువంటి ఆడబిడ్డ దొరికితే అల్లుడికి కట్నమన్నా మానేసి ఆడ పడుచు కిద్దునే !" అంటూ చిట్టిని ముద్దుచేశాడు. చిట్టికి చప్పున కళ్ళనీరు దిగింది. తనని పెద్దవాళ్ళు గారాబంచేసి ఎన్నో ఏళ్ళయింది.

"అందుకనే పిల్లవాడి పెళ్ళి ఇప్పట్లో తలపెట్ట దలచలేదు." అన్నాడు శివయ్యగారు. తన తండ్రి మరేదో లోకంలో నుంచి మాట్లాడుతున్నట్టు తోచింది చిట్టికి. ఈ పెళ్ళికి ఎందుకొప్పుకోడు ? ఇందిర ఎంత అందంగా ఉంటుంది ? ఎంత మంచిది ! తనూ, ఇందిరా, నరసూ ఒక చోటుంటే ఎంత బాగుంటుంది.

శివయ్యగారు మన్ను తిన్న పాములాగ కదలకపోవటం చూసి చలపతిగారు బ్రహ్మాస్త్రం ప్రయోగించారు. అయిదువేల కిమ్మతుగల కట్నాలూ, కానుకలూ శివయ్యగారి ముందు గుమ్మరించాడు. శివయ్య కొద్దిగా కదిలాడుగాని మళ్ళీ ససేమిరా అనింది.

చివరకు విసిగి చలపతిగారు, "మీ కుర్రవాడి అభిప్రాయం కూడా ఇంతేనా?" అన్నాడు లేచి వెళ్ళిపోతూ.

"అసలు నాకన్న కూడా మావాడికే చిట్టి పెళ్ళి ముందు కావాలనే పట్టుదల జాస్తిగా ఉంది" అన్నాడు శివయ్య.

చలపతిగారు దీర్ఘ నిశ్వాసంచేసి శలవు పుచ్చుకున్నాడు.

బయటికి వెళ్ళిన నరసు తిరిగిరాగానే చిట్టి అతన్ని అవతలికి తీసుకుపోయి జరిగిందంతా చెప్పింది. వందమంది శిఫార్సు చేసినా నరసు, చలపతి కూతుర్ని చేసుకోవడానికి తీర్మానించుకుని ఉండడేమోగాని చిట్టి రెండుసార్లు "పాపం, చలపతి గారు"-అనేటప్పటికి నరసు మనసు ఆయనవైపు మొగ్గింది.

"నువ్వేమీ తొందరపడకు. నేనీ విషయం చూస్తాను," అన్నాడు నరసు.

ఆరోజు సాయంకాలం నరసు చలపతిగారింటికి వెళ్ళాడు. ఇంటి ముందున్న ఖాళీ స్థలంలో నీళ్ళు చల్లుతున్న నౌకరు, "అయ్యగారింట్లో లేర"ని చెప్పాడు.

"ఎంతసేపటికి వస్తారు?" అని నరసు అడుగుతుండగా చేతిరుమాలులో ఇన్ని మల్లెపూలూ, చేతిలో సూదీదారమూ పట్టుకుని ఇందిర బయటికొస్తూ, "ఒరే వెంకా, పడక్కుర్చీ పట్రారా" అని కేకేసి నరసుని చూసి ఆగిపోయింది.

వెంకడు గబగబా లోపలికెళ్ళాడు.

"మీ నాన్నగారికోసం వచ్చాను." అన్నాడు నరసు కొంచెం కంగారుపడి.

"చిటికూడా వచ్చిందా ?" అన్నది ఇందిర కంగారుతో.

"మీ నాన్నగారింటో లేరని చెప్పాడు. ఎప్పుడొస్తారు?" అన్నాడు నరసు,

"ఇప్పుడే వస్తాడు నాన్న." అన్నది ఇందిర పూర్తిగా మతిపోయి. చలపతి గారు రాత్రి పదింటికైనా ఇంటికి తిరిగివస్తాడనే రూఢి ఇందిరకు లేదు. ఆ పరిస్థితిలో ఇప్పుడే వస్తాడని నరసుకు భరవసా ఇవ్వటంలో అర్థం లేదనే అనుకోవాలి.

తను వెంటనే వెళ్ళిపోనవసరం లేదని నరసు అర్థం చేసుకున్నాడు. నరసు వెళ్ళిపోక ఎందుకు నుంచున్నాడు? అతను మరో నిమిషం సేపు అట్లాగే నిలబడితే తనేం చెయ్యాలో తెలీక తికమకపడింది ఇందిర.

వెంకడు పడక్కుర్చీ తెచ్చి ఆరుబయట గడ్డి ఉన్న ప్రదేశంలో వేశాడు. నరుసు పడక్కుర్చీ వేపు ఆశగా చూశాడు.

ఇందిర "కూర్చోండి" అన్నది. ఆమె ఆజ్ఞాపించక పోయినా వెంకడు మరో కుర్చీ కూడ తెచ్చి గడ్డిమీద వేశాడు.

"కూర్చోండి" అన్నది ఇందిర మళ్ళీ.

ఏ కుర్చీలో కూర్చోవాలో నరుసుకు చప్పున తెలీలేదు. తను మామూలు కుర్చీలో కూర్చుంటే ఆ పిల్ల-ఆ అమ్మాయి-పడక్కుర్చీలో కూచుంటుందా? అట్లా కూచుందామంటే అసహ్యంగా ఉండదూ? అందుకని పడక్కుర్చీలో కూచుందామంటే తనకు మర్యాదగా ఉండదేమో?

"కూర్చోండి" అన్నది ఇందిర మూడోసారి, అతను కూచోందే తను కూచోటం బాగుండదని.

నరుసు సాహసించి పడక్కుర్చీలో కూచుని వెనక్కు వాలి పడుకున్నాడు. పడుకోవటమంటే ఏటవాలుగా పడుకోవటం కాదు. ఏకంగా కాంపుకాటుమీద పడుకున్న భావం కలిగింది నరుసుకు. అతను కంగారుతో లేచి కూచున్నాడు. కూచుంటే కుర్చీ ఒక అంచున బాలెన్సు చేస్తున్న భావం కలిగింది. అటువంటి పడక్కుర్చీ నరుసెప్పుడూ చూడలేదు.

అది కుర్చీలోపం కాదనీ, వెంకడు వెధవ కుర్చీస్టాండును ఆఖరు మెట్టుమీద పెట్టాడనీ నరుసుకు క్రమంగా అర్థమయింది. అతను లేచి స్టాండును రెండు మూడు మెట్లు పైకి లాగిపెట్టి మళ్ళీవచ్చి కూచుని ఒక పక్కకు ఒరిగి ఊరుకున్నాడు.

ఇందిర నవ్వు ఆపుకుంటూ, "తప్పు పెట్టారు ఒకవేపు పైకి, ఒకవేపు కిందికీ ఉంది." అంటూ లేవబోయింది. కాని నరుసు చప్పునలేచి స్టాండును రెండో వేపు కూడా పైకెత్తిపెట్టి రెండువేపులా సమంగా ఉన్నట్టు రూఢిచేసుకుని మరీ కుర్చీలో కూచున్నాడు.

ఆ కుర్చీస్టాండు భార్యాభర్తల పరస్పర సమన్వయం లేని సంసారంలాగా అయిపోయి, ఒక పక్క ఎగసన లాగినా రెండోవేపు కదలని స్థితిలో ఉంది.

నరుసు సుఖాసీనుడైనట్టు తెలుసుకుని ఇందిర పూలు గుచ్చసాగింది. ఈ పిల్ల తన భార్య అయి రోజూ సాయంకాలం పూట ఈ విధంగా ఆరుబయట కూచుని పూలు గుచ్చుతూ ఉంటే బాగానే ఉంటుందని తనకు తాను నచ్చచెప్పుకోవటంలో నిమగ్నుడై నరుసు తేలుకుట్టినట్టు లేచి, "మీ నాన్నగారింకా రాలేదే" అన్నాడు, తను వచ్చి ఇంకా అయిదు నిమిషాలు కానప్పటికీ.

రాలేదని ఇందిర ఒప్పుకున్నది. తనకదే కావలసిందన్నట్టుగా నరుసు మళ్ళీ కుర్చీలో వాలి, రోజూ - ఎండయేది, వానయేది, చలి అయేది - తనూ, ఈ పిల్లా-అదే ఈ అమ్మాయీ - ఈ విధంగా ఆరుబయట కూచుని, ఈ అమ్మాయి - వేసం

కాల మయేది, వానాకాల మయేది, చలికాల మయేది - ఇట్లా మల్లెపూలు గుచ్చుతూ ఉంటే బాగానే ఉంటుందనటానికి మరికొన్ని ప్రబల కారణా లాలోచించసాగాడు.

ఈ ఆలోచనలను భగ్నం చేస్తూ చప్పుడయింది. తలవాకిలి తలుపు చప్పుడయింది. చలపతిగారు మొదట కూతుర్ని పలకరించి తరవాత పడకకుర్చీలో ఉన్న వ్యక్తిని గురించి, "ఎవరూ ?" అన్నారు.

నరుసు పడక్కుర్చీలో నుంచి హౌడూగ్గాలేచి, "నేనండి శివయ్యగారబ్బాయిని మీతో మాట్లాడటానికి వచ్చాను" అన్నాడు.

* * *

నరుసు ఇంటికి తిరిగి వచ్చేటప్పటికి రాత్రి ఎనిమిదిన్నర కావచ్చింది. భోజనాల దగ్గిర నరుసు తండ్రితో, "చలపతిగారు కనిపించారు" అన్నాడు.

పరధ్యానంగా శివయ్యగారు, "ఉఁహూఁ!" అన్నాడు.

"వాళ్ళ ఇందిరను నా కిద్దామని ఉందన్నాడు."

"ఊఁ!"

"నా కభ్యంతరం ఏమీ లేదన్నాను."

"ఆఁ!" శివయ్యగారికి తాగుతున్న నీరు కొరబోయింది.

"చేసుకుంటానని మాటకూడా ఇచ్చాను."

"నన్నడక్కుండానే?"

"ఫలాని పిల్లను చేసుకోనా, వద్దా అని నిన్నడగనా?" అన్నాడు నరుసు నవ్వుతూ. "చేసుకోవాలో, వొద్దో నీకు మాత్రం ఏం తెలుస్తుంది?"

"అందుకని నాతో సంప్రదింపు అవసరం లేదా ఏమిటి?"

"ఇదుగో సంప్రదిస్తుంటినిగా? ఇంకో పదిరోజుల్లో లగ్గం ఉందిట, మనకు వ్యవధి చాలుతుందా?"

"ఎంత మాత్రమూ చాలదు"

"ఆడపెళ్ళివారైనా వారికి చాలుతుందిటగా?"

"మన సంగతి మనకు తెలుస్తుందిగాని వారి సంగతి మనకు తెలుస్తుందా ఏం?"

"మనకు వ్యవధి ఎందుకు చాలదూ?"

"ఎందుకైననూ."

"నాతో చెప్పటానికేం? ఎందుకు చాలదూ ?"

"సవాళ్ళు వేస్తున్నావా?"

"నేను మంచిచెడ్డ లడుగుతుంటేనే సవాళ్ళంటున్నావే? సవాళ్ళు వేస్తే ఏమంటావ్! నేనెందు కడిగానంటే, పదిరోజులు మనకు చాలకపోతే పన్నెండు రోజుల్లో మరో మంచి లగ్గం ఉందిట."

"నీ వెటకారం నాకేమీ బాగాలేదు. ఇంట్లో పెద్దవాళ్ళుండగా మధ్య నువు వెళ్ళి మాటివ్వటం ఎందుకు జరగాలిసొచ్చింది?"

"ఉన్న పెద్దవాళ్ళిద్దరూ ఇక్కడే ఉన్నారుగా? ఈ సంబంధంలో మనకు హితం కానిదేదన్నా ఉంటే చెప్పండి! నేను రేపువెళ్ళి ఈ కారణంచేత మీ సంబంధం మాకు పనికిరాదుట, పెద్దవాళ్ళు చెప్పారని నేను చలపతిగారితో అంటాను."

"ఏ కారణమూ చెప్పకుండా నేనీ సంబంధానికి ఒప్పుకోకపోతే ఏం చేస్తావ్?"

"ఆ సంగతి ఆలోచించలేదు. నువ్వెంత అర్థం లేకుండా మాట్లాడతావని నా కెందుకు తడుతుంది?"

"నే నర్థం కలిగే మాట్లాడుతున్నాను."

"ఏమిటి? నేనీ సంబంధం చేసుకోవటానికి వీల్లేదంటావా?"

"వీల్లేదు."

"అట్లా అయితే నా పెళ్ళి నువ్వు రాకుండానే జరిగిపోతుంది. ఏదన్నా బలమైన కారణం ఉంటే ఆడినమాట తప్పగలను గాని మా నాన్న నిరంకుశంగా మాట్లాడాడని నేను అన్నమాట తప్పలేను. పెద్దమనిషి నా అభిప్రాయం అడిగాడు. అడిగాడు కదా అని చెప్పాను."

"ఆ చలపతిగారి సంగతి కొంచెం కనుక్కుంటాను. ఆయనతో ఇప్పుడు పెళ్ళి వీల్లేదని స్పష్టంగా చెప్పాను. మళ్ళీ నిన్నెందు కడగవలసి వచ్చింది ? నన్ను పిచ్చివాణ్ణి చెయ్యలేక నిన్ను సులభంగా చేద్దామనా ?"

"ఆయనతో సంబంధం పిచ్చివాళ్ళుగాని చేసుకోరా ఏం ? ఆయనలో పిచ్చి నాకేమీ కనిపించలేదు—కూతురిమీద ఆపేక్ష తప్ప.... ఆ విషయం అట్లా ఉంచి నువ్వాయన్నే పిచ్చివాణ్ణి చేశావుటగా? నాక్కూడా ఈ పెళ్ళి ఇష్టంలేదని చెప్పావుట? నేను నీతో ఈ మాట ఎప్పుడన్నానూ ?"

శివయ్య జవాబు చెప్పలేదు. ఒక నిమిషంపాటు నోట్లో ముద్దకూడా పెట్టుకోలేదు. ఆఖరుకు, "ఇంకేం ? మాట ఇచ్చినవాడివి పెళ్ళి ప్రయత్నాలు కూడా నువ్వే చేసుకో !" అన్నాడు.

"పెళ్ళి ప్రయత్నా లేమీలేవు. ఒకరోజు పెళ్ళి. నావేపు ఖర్చులు కూడా ఆయనే పెట్టుకునేట్టూ, నా కాయన ఇవ్వగలిగినదంతా ఆయన నాపేర బాంకులో వేసేటట్టూ, సాధ్యమైనంత క్లుప్తంగా పెళ్ళి చేసేటట్టూనూ."

"పెళ్ళి కెవర్నీ పిలవ్వా ?"

"నా క్కావలసిన వాళ్ళందర్నీ నేను పిలుస్తాను. నీక్కావలసిన వాళ్ళందర్నీ నువు పిలు, నాకేమీ అభ్యంతరం లేదు."

పెళ్ళి ఖాయమయింది.

చలపతి నరుసును అప్పుడే బుట్టలో వేసుకున్నాడనీ, రజస్వల అయిన

పిల్లను చేసుకున్న వాళ్ళంతా అధోగతికి పోతారనీ, ఎవరూ చేసుకోని పిల్లను నరుసు కంటగట్టారని లక్ష్మి నాలుగైదురోజులు నసపెట్టింది. కాని అకస్మాత్తుగా ఆవిడకు తన లాంఛనాల మాటా, తన కూతురు పాపాయి లాంఛనాలమాట స్ఫురణ కొచ్చింది. ఉన్న ఒక్క మగపిల్లవాడి పెళ్ళికి తను సమ్మేచేస్తే తనకు కలిగే అవకాశం కాస్తాపోతుంది. అందుచేత లక్ష్మి భర్తదగ్గిర ముందుగానే నీలుగు ప్రారంభించింది.

"ఓ చెంప అంతా అయిపోతుంటే చూస్తూకూచుంటారేం? నాకూ, పాపాయికీ ఏమిస్తారో ఇప్పుడే ఖండితంగా తేల్చుకోండి ! ఊఁ !" అన్నది లక్ష్మి.

"నీకొక్కావలిసినవన్నీ నేనిస్తాలే !" అన్నాడు శివయ్య విసుగుతో.

* * *

నరుసు పెళ్ళయింది. గృహప్రవేశంనాడు తప్ప నరుసు సొంత ఇంట్లోలేడు. పెళ్ళి అయిపోయింది లగాయతు చిట్టి అన్న వెంటే ఉంది. నరుసు తన బట్టలూ, పుస్తకాలూ అత్తవారింటికి తెప్పించుకున్నాడు. చిట్టి తన బట్టలు కూడా వొదిలేసి అన్న వెంట మనుగుడుపులు కుడుస్తున్నది. ఇందిర తనతోపాటే చిట్టికూడా ఎన్నో పావడాలూ జాకెట్టులూ కుట్టించింది. నరుసు తిరిగి కాలేజికి వెళ్ళే సమయం సమీపిస్తుండగా శివయ్యగారు వచ్చి చిట్టిని ఇంటికి పట్టుకుపోవటానికి ప్రయత్నించాడు.

చలపతిగారు, "నాలుగురోజు లుండనివ్వండి, బావగారూ, మా ఇందిరతో కాలక్షేపం చేస్తుందీ! చిన్న పిల్లల కీడుజోడూ ఉండాలి" అన్నాడు.

శివయ్యగారికేదో భయం వేసింది—చిట్టి తనకు కాకుండాపోతున్నదని. ఆయన చిట్టినే అడిగాడు ఇంటికి రమ్మని.

చిట్టి రానని ఖచ్చితంగా చెప్పేసింది.

శివయ్యగారి కాఖరుకు నరుసు శరణ్యమైనాడు. తండ్రిని ఒంటరిగా కూచోబెట్టి నరుసు ఉన్న సంగతి చెప్పేశాడు.

"ఎందుకు, నాన్నా? చిట్టి నీకక్కర్లేదు. దానికీ నువ్వూ అక్కర్లేదు. అది నీ కోసం దేవుళ్ళాడినప్పుడు దాని సంగతి నువ్వు విచారించలేదు. ఇక్కడ దానికి హాయిగా వుంది. దానికి నువ్వు చేసేదంతా నేనూ చెయ్యగలను— తీసుకుపోయి రెండోపెళ్ళివాళ్ళ కివ్వలేనేమోగాని ! దాని పెళ్ళికోసం మూడువేలు బాంకులో వేయించాను. చిట్టికి కావలసిందేదో మనింటోలేదు. ఇక్కడుంది— కాస్త మాన వత్వం....నీవంటి నాన్న ఎవరికీ వుండదని నేనూ చిట్టీ అనుకునేవాళ్ళం. చిట్టికి జ్ఞాపకంలేదు గాని నాకు జ్ఞాపకం వుంది. అదంతా వెనకపడిపోయింది. చిట్టి ఇవ్వాళ నీ దగ్గరకిరాదు. దాన్ని దగ్గిరికి తియ్యటం నీకు చాతకాదు. దాన్ని ఆవిడ పాకీదానికంటె నీచంగా చూస్తుంటే ఎప్పుడైతే చూస్తూ ఊరుకున్నావో అప్పుడే నీకు చిట్టి అందకుండా పోయింది. ఆవిడ మాట విని రెండేళ్ళనుంచీ చిట్టికి చదువు లేకుండా చేశావు. ఇవాళ నువ్వు దానిమీద నీకున్న అపేక్ష ఏ విధంగా చూపిసావ్ ?

ఏమీ మార్గంలేదే!.... నే నావిషయమేమీ అనను. ఆవిడ ఒకరకంగా పెరిగింది. వాళ్ళ ఊళ్ళో, వాళ్ళింటో ఆవిడ చాలా వివేకంగల మనిషే. కాని అది మనింటో వివేకంగా సాగిపోవటం ఆశ్చర్యం! ... చెట్టంతతండ్రి ఉండగానే నా పెళ్ళి నేను చేసుకోవలసి వచ్చింది. చిట్టి పెళ్ళి నువ్వు చెయ్యగలవా? దానికేం కావాలో నువు విచారించగలవా? నేను నోరు తెరుచుకొని నాకీ సంబంధం చేసుకోవాలని ఉన్నదంటేనే వినిపించుకోక పోతివే! అది నీకు చెబుతుందా ? అది తన మనస్సులోని మాట నీతో చెప్పి ఎన్నేళ్ళయింది ?"

కొడుకు మాట్లాడుతున్నంతసేపూ శివయ్య ఏవో అడ్డమాటలు వేశాడు కాని తీరా నరుసు మాట్లాడటం మానేసిన తరవాత శివయ్యకు అనేటందు కేమీ కనిపించ లేదు.

"నేను రెండుమూడు రోజుల్లోగా వెళ్ళిపోతున్నాను. చిట్టి ఇక్కడే ఉంటుంది. శలవులకు వచ్చినప్పుడుకూడా నేనిక్కడ ఉంటూ ఉంటాను. నేను మామగారి వల్లో పడ్డాననీ, పెళ్ళాం వల్లో పడ్డాననీ ఎవరన్నా పిచ్చికూతలు కూస్తే నమ్మి నిద్రపోకు. నేనూ, చిట్టీ సొంతఇంటోకన్న మరోఇంటో ఎక్కువ సుఖంగా ఉండటం నాకూ అవమానంగానే ఉంది. మాకిట్లా అనిపించకుండా ఆ ఇల్లు కొంచెం బాగుచెయ్యి. ప్రస్తుతం అది పశువులపాక మోస్తరుగా ఉంది. ఆ ఇంట్లో ఒకప్పుడు నాగరికతా సంస్కారమూ ఉన్నట్టుగా ఉండేది. అది నా భ్రమమేమో! ఇప్పుడా భ్రమకాస్తా పోయింది. తిరిగి ఎట్లాగయినా ఆ భ్రమ కలిగిస్తే మేమిద్దరమూ అక్కడికే వస్తాం. ఈ ఇంటో మాకెవరూ మీ యిద్దరికంటె దగ్గిరవాళ్ళులేరు. అయితే మీరు దగ్గిర వాళ్ళయి ఉండి దూరంగా ఉండిపోయినారు. వీళ్ళు దగ్గిరికి రావటానికి ప్రయత్నిస్తు న్నారు. అంతే తేడా !"... అన్నాడు నరుసు.

శివయ్య ఇంటికి తిరిగి వెళ్ళిపోయినాడు.

చిట్టి రాలేదేమని లక్ష్మి అడిగింది. లక్ష్మి చేతుల్లోనుంచి జారి పాపాయి తండ్రి దగ్గిరికి వచ్చింది.

శివయ్య పాపాయిని ఎత్తుకుంటూ, "చిట్టి రాదుట. దాని కక్కడే సుఖంగా ఉందిట!" అన్నాడు.

"అయితే అక్కడే ఏడవమనండి" అన్నది లక్ష్మి.

"రేపు నువు చచ్చిపోయి నేను తిరిగి పెళ్ళాడితే ఈ పాపాయి కూడా నా ఇంటోనించి వెళ్ళిపోయి తిరిగి రానంటుంది!" అన్నాడు శివయ్య.

ప్రచురణ : డిసెంబరు 1947,

తల్లిలేనిపిల్ల కథల సంపుటిలో,

ప్రజాసాహిత్య పరిషత్తు : తెనాలి.